

VERSLAG CONGRES

De weg naar vrijheid

gehouden op 28 en 29 December 1951 te Amsterdam

Redevoeringen

van

Ir H. Vos

Drs J. M. den Uyl

Dr Ph. J. Idenburg

J. G. Suurbhoff

G. Ruygers

PARTIJ VAN DE ARBEID

TESSELSCHADESTRAAT 31 - AMSTERDAM-WEST

VERSLAG CONGRES

De weg naar vrijheid

Redevoeringen van

Ir H. Vos - Drs J. M. den Uyl - J. G. Suurbhoff

G. Ruygers - Dr Ph. J. Idenburg

*op het Plancongres van 28 en 29 December 1951 en de
resoluties aanvaard door het
Verkiezingscongres op 18 en 19 April 1952*

1952

PARTIJ VAN DE ARBEID

TESSELSCHADESTRAAT 31 - AMSTERDAM-WEST

W O O R D V O O R A F

Op 28 en 29 December 1951 belegde de Partij van de Arbeid een Congres ter bespreking van het rapport van de Plancommissie der Partij.

Een vijftal leden van deze commissie hield op dit congres inleidingen, waarvan de tekst hierachter volgt. Gezien de korte tijd gelegen tussen de publicatie van het rapport der Commissie en het tijdstip waarop het Plancongres werd gehouden, werd besloten om de besprekingen op het congres als voorlopige te beschouwen en de conclusies uit te stellen tot het in April 1952 te houden Verkiezingscongres van de P.v.d.A. Om deze reden is er van afgezien een verslag op te nemen van de op het Plancongres gehouden discussies, terwijl de conclusies uit „De Weg naar Vrijheid”, zoals zij op het Verkiezingscongres der Partij werden aanvaard, in dit verslag zijn geplaatst.

Moge de overweldigende indruk die de aanbieding van dit nieuwe socialistische Plan op de deelnemers aan het Plancongres heeft gemaakt zijn weerslag vinden in de ernst waarmee het Plan en de hier samengebrachte toelichting en conclusies worden bestudeerd.

E. F. ALBRECHT,
Algemeen secretaris

DE WEG NAAR VRIJHEID

Telkens weer staat de socialistische beweging — staat elke maatschappelijke beweging — voor de taak haar weg te vinden in veranderde, dikwijls door haar eigen activiteit mee veranderde, omstandigheden. Telkens weer staat zij voor de noodzaak om in daad, woord en geschrift te getuigen van het levend verlangen, dat haar draagt. In een wereld, die in wilde beweging is, is het aangeven van de te volgen weg moeilijker, maar even hard — misschien zelfs harder — nodig, dan in kalmer omstandigheden.

Dat deze noodzaak om tot een nadere omschrijving te komen van de te volgen weg in de Partij van de Arbeid gevoeld werd, blijkt uit een gehele serie voorstellen, welke voor het congres van 1949 — het tweede congres van de Partij — werden ingediend. Het P.B. gaf blijk, dit verlangen te verstaan, door één van de congresvoorstellen vrijwel ongewijzigd over te nemen. Het voorstel, dat met algemene stemmen werd aanvaard, vindt u afgedrukt in het dikke boekwerk, dat thans is gepubliceerd. Het luidt als volgt:

„Het Congres, van oordeel dat het noodzakelijk is de doelstellingen van de Partij op economisch en sociaal gebied nader te concretiseren; dat het daarom gewenst is een plan samen te stellen, dat de economische en sociale politiek van de Partij op langere termijn uiteenzet;

dat daarbij moet worden aangegeven, welke onderdelen van het economische leven naar het oordeel van de Partij voor socialisatie in aanmerking komen,

draagt het Partijbestuur op, in samenwerking met de Dr Wiardi Beckman Stichting en in overleg met deskundige leden van de Partij een plan als hierboven bedoeld te doen samenstellen.”

Congres, wanneer u de inhoud van het rapport, dat voor u ligt, vergelijkt met de omschrijving, welke het congresvoorstel van de gestelde taak geeft, dan zult u misschien ons verwijten, dat wij ons niet aan de opdracht hebben gehouden. Misschien kunt u zeggen, dat wij te veel hebben overhoop gehaald, en — gezien de opdracht aan het P.B. — hadden kunnen volstaan met het eerste en tweede deel van het rapport.

Gij zult een deel van dit verwijt mogen richten aan het P.B. Immers, het Partijbestuur gaf de opdracht niet ongewijzigd door aan de Wiardi Beckman Stichting, maar formuleerde de opdracht als volgt: „Over te gaan, onder verantwoordelijkheid van een Plancommissie, tot het opstellen van een meerjarenplan, waarin de sociaal-economische doelstellingen, waarop de P.v.d.A. zich in de komende jaren zal hebben te richten, concreet zijn uitgewerkt, en de gevolgen, die het verwezenlijken van deze doelstellingen zal hebben voor het maatschappelijke en culturele leven, uitvoerig worden nagegaan en verantwoord”.

Met deze opdracht in de achterzak hebben Plancommissie en W.B.S. gewerkt. Het resultaat ligt thans voor u. Ik heb op mij genomen u een inleidende toelichting te geven.

Congres — voor ik daartoe overga, wil ik één misverstand of één misnoegen, dat gemakkelijk kan ontstaan en bestaan, trachten weg te nemen. U kunt mij, als voorzitter van de Plancommissie enerzijds en als tweede voorzitter van de Partij anderzijds verwijten, dat de tijd tussen de publicatie van het werk en de datum van dit congres, te gering is geweest.

Het verwijt is juist. Ik kan slechts antwoorden, dat het werk onder onze handen telkens is gegroeid, en dat met name van het laatste — internationale — deel de gebeurtenissen ons denken in snelle mate wijzigen. Zo leek het ons bijv. gewenst, om nog de ervaringen, te verkrijgen op de internationale conferentie van socialistische experts te Wenen, welke conferentie — tweemaal uitgesteld — pas gehouden werd van 11—16 November 1951, nog in het rapport te verwerken.

Doch uit deze gang van zaken moge geen misverstand ontstaan. Het is niet de bedoeling van het P.B., dat u niet anders zult doen dan ja knikken en hoera roepen. Zulk een enscenering past niet voor een democratische partij. Het rapport, dat voor u ligt, is het werk van de Plancommissie en W.B.S. — het ligt voor u vandaag ter discussie — niet ter besluitvorming. Het is de bedoeling de discussie in te leiden, en deze te doen voortzetten ná dit congres. De besluitvorming, voor zover zij in direct verband staat met de in de eerstvolgende jaren te voeren politiek, en daarom voor het verkiezingsprogram van de Partij van betekenis is, kan dan ná die discussie plaats vinden op het verkiezingscongres van de Partij. Ook bij die besluitvorming is het onmogelijk bladzij voor bladzij en woord voor woord van dit rapport tot doctrinaire partijzaak te verklaren. Mogelijk is het, op grond van het rapport besluiten te nemen, die voor de Partij van belang zijn voor haar politieke activiteit. De tekst van het boek blijft ook dan voor rekening van de Plancommissie.

Vandaag staat ons werk ter open discussie — niet meer, maar ook niet minder.

Historische samenhangen

De opkomst van de moderne socialistische beweging geschiedt in de negentiende eeuw. Wie de geschiedenis bestudeert, zal bemerken, dat — na de eerste phase van utopisch denken — een machtsvorming plaats vindt, maar ook een zoeken van de weg langs welke het verlangen tot vruchtbare maatschappelijke werkelijkheid kan worden. In de eerste phase van de socialistische beweging is er een interne strijd: zal men de weg kiezen, die het anarchisme aanwijst, van de „directe actie”, van het „stukslaan van de maatschappij”, van de weigering der belastingbetaling en van al wat er toen werd voorgesteld, of de weg van de organisatie, — die veel meer constante offers vraagt, van de parlementaire strijd, van de machtsvorming nu en de machtsuitoefening straks, om langs die weg de wereld te hervormen.

De strijd in de socialistische gelederen leidt tot een splitsing: de S.D.A.P. wordt opgericht — door haar oprichters, Troelstra voorop, wordt de tweede keuze gedaan:

die der bewuste organisatie. Nu, bijna 60 jaar later, kan zonder tegenspraak worden geconstateerd, dat deze keuze, in het licht der historische ontwikkeling gezien, welke zou volgen, volkomen juist is geweest. Het anarchisme heeft als politieke beweging elke betekenis verloren. En waar het, al noemen wij het niet zo, nog heerst: in de betrekkingen tussen de staten, die zich elk aan hun eigen souvereiniteit vastklemmen, of waar het nog verdedigd wordt in de sociaal-economische sfeer, waar de liberalen de laatste anarchisten zijn, neemt de noodzaak van organisatie hand over hand toe. In het Plan, dat wij u voorleggen, zult u voorstellen tot verdere organisatie vinden.

De volgende twintig jaren in ons land van socialistische beweging, waren jaren van groei en van uitbreiding en bewuster optreden der organisatie. Het zijn de jaren, waarin het N.V.V. tot stand komt, nadat in de vakbeweging dezelfde strijd is uitgevochten als in de politieke partij. Het zijn de jaren, waarin de vrije verenigingen van socialistischen huize — zang, toneel, muziek — als paddestoelen opschieten. Het is de tijd, waarin het eerste stuk menselijkheid voor de volwassen arbeider wordt bereikt, de ongevallenwet komt tot stand, de beperking van de arbeidsduur voor gehuwde vrouwen en van de nachtarbeid: voorlopers van de latere uitgebreide sociale wetgeving. Maar in de socialistische beweging, nationaal en internationaal, ontstaat, onder deze machtsvorming door, de noodzaak van een nieuwe beslissing, van het opnieuw kiezen van een weg: hoe zal men de eenmaal verworven macht gebruiken — hoe, en wanneer —. In de aanvang — in de jaren vóór de eerste wereldoorlog — schijnt het dat de strijd gaat tussen democratie en dogmatiek in de partij. Dat het gaat over de vraag of men moet zweren bij het woord van de meester of dat eigen vrij onderzoek en eigen vrije conclusie toelaatbaar zijn In wezen loopt de scheiding veel dieper; het gaat om democratie of dictatuur, over de vraag of men ter wille van de machtsvorming de menselijkheid mag schenden.

In ons land scheidt de groep rond Wijnkoop zich af van de S.D.A.P. — de groep die later de communistische partij zal vormen. De ontwikkeling van deze partij, congres, is u bekend. Zij heet nog steeds de Communistische Partij Nederland, bij afkorting C.P.N., zij zou beter C.P.M. kunnen heten, de afkorting van Communistische Partij Moscou. Want in deze partij is zelfs niet meer aan de orde het zelfs eventueel slaafs volgen van hetgeen door voorgangers is gezegd, maar aan de orde is daar slechts, het slaafs volgen van de — telkens wisselende — uitleg van anderen. . . .

Waar een communistische partij aan de macht komt, ontwikkelt zich het conflict tussen de rechten van de mens en de rechten van de staat, waar zij niet aan de macht is, bestaat het conflict tussen de rechten van de mens en de eisen der partijmachine. . . .

Het staat wel vast, dat velen in het conflict, dat zich voor de eerste wereldoorlog in ons land afspeelde, niet deze achtergrond hebben vermoed. Het staat ook vast, thans, dat de historische keuze, in die jaren gedaan, voor de socialistische beweging van doorslaggevende betekenis is geweest: door die keuze zijn de menselijke grondrechten veilig gesteld in een socialistische samenleving.

Van het besef van deze rechten, van de betekenis van die keuze, congres, is het gehele voor u liggende rapport doortrokken.

De eerste wereldoorlog komt en gaat. De poging tot internationale organisatie ter bereiking van een voortdurende vrede mislukt. De poging loopt vast op de harde klippen van het Amerikaanse isolationisme, op de verdeeldheid — ook toen — van Europa, op het onbegrip t.a.v. de verlangens der koloniale volkeren, en wordt dan kapotgebroken door de wereldcrisis, waarin Hitler omhoogstijgt, als Duits resultaat van de subsidies der metaalbaronnen, de misère der arbeiders en de ontredde der middenklassen.

De wereldcrisis plaatst de socialistische partijen voor een nieuwe keuze. Moeten wij wachten — wachten tot de crisis voorbij is, er op vertrouwend, dat op de kapitalistische neergang een kapitalistische opgang zal volgen? Of moeten wij de crisis beschouwen als een crisis in permanentie waarin het kapitalisme ten onder gaat? Of — derde mogelijkheid, moet de socialistische beweging trachten haar activiteit te richten op het weren van de ellende, op het aanwijzen van de wegen naar andere verhoudingen, naar een diepgaande maatschappij-hervorming? Aanduidingen, dat deze laatste weg zou worden gekozen waren er reeds vele tussen 1900 en 1930. De gehele sociale politiek, de gemeentepolitiek daar, waar socialistische macht aanwezig was, kunnen als zodanig worden gezien. Maar in de crisisjaren, mede onder de dreiging van een verdere groei van het extremisme als de ellende voortduurt, wordt de keuze voor een nationale, op het bestrijden van de crisis gerichte, economische politiek bewuster gedaan.

Meer dan door iets anders heeft door het vooropstellen van de mogelijkheid van het terugdringen der ellende door een constructieve politiek het Plan van de Arbeid zijn uitwerking verkregen. En opnieuw, dit werk stellend in de zin der historie, kan worden gezegd, dat de socialistische beweging destijds de goede richting vond. Verstomd is de critiek van de soort, als toen de anti-revolutionnaire partij meende te mogen leveren — Plan — plan — rattaplan. . . . Thans — na de oorlog — zijn het Marshall-plan, het Schuman-plan, evenzevele daagse concrete bewijzen, dat een bewust gerichte economische politiek, nationaal en internationaal, niet meer is te ontgaan.

Ook de voor het congres van 1949 ingediende voorstellen en de opdracht van het Partijbestuur bevatten die aanduiding over planmatigheid, zonder welke inderdaad een sociaal-economische politiek niet meer is te voeren. Maar vergis u niet, congres, zulk een plan betekent inderdaad toekomstontwerp, maar het is ook een keuze voor harde arbeid.

Zo is de gang der historie: nadat het socialisme de weg had gekozen van de organisatie van de gemeenschap, nadat zij de erkenning der mensenrechten als democratisch socialisme tot een eigen deel van haar wezen had gemaakt, volgt in de dertiger jaren de keuze voor de harde, dagelijkse, constructieve, maar op de toekomst gerichte arbeid, die de maatschappij in haar grondslagen hervormt.

De tweede wereldoorlog slaat over ons heen. En laat problemen achter, die de socialistische beweging niet uit de weg kan gaan. Het cultuurprobleem is er één

van. Door oorlog en na-oorlogse omstandigheden verscherpt, vindt het toch zijn grond in de ontwikkeling der menselijke verhoudingen in de gemeenschap zelf. Het zou ook zonder oorlog, zij het anders, tot een dwingend probleem zijn geworden. En één tweede, duidelijk onontkoombaar probleem, waarvoor wij gesteld zijn, is dat der internationale organisatie.

Toelichting op deze uitspraak is wel overbodig. . . .

De socialistische beweging zal het cultuurbesef en het internationale besef, die haar beide niet vreemd zijn, sterker nog en bewuster met zich zelf moeten doen vergroeien. Zij zal beide èn in haar denkvormen èn in de dagelijkse constructieve arbeid moeten opnemen.

Het werk, dat wij voor u hebben gedaan, het rapport, dat wij u hebben voorgelegd, staat met deze historie van de socialistische beweging in direct verband en — dat is geen tegenstelling, maar even logisch gevolg — ook met de daagse problemen. Lees het rapport door, en gij zult ze tegenkomen; in het stuk over het socialistische perspectief, in het deel, dat gaat over productie en welvaart, in de beschouwingen over mens en cultuur, in de behandeling van de internationale problemen, die het werk afsluit. Lees het Plan door, en gij zult ze tegenkomen: het weten, dat organisatie nodig is, de verdediging van de rechten van de mens, de wil tot harde, constructieve arbeid, het besef van cultuur en internationale solidariteit.

Er loopt één lijn door de gebeurtenissen welke ik u noemde: het oprichten van de S.D.A.P., de splitsing voor de eerste wereldoorlog, het opstellen van het Plan van de Arbeid, het werk aan dit nieuwe rapport.

En juist, omdat ik deze historische samenhang zo sterk zie, en voor u heb willen demonstreeren, juist daarom, congres, ben ik dieper dan tevoren er van overtuigd, dat de vorming van de Partij van de Arbeid in ons land, de „doorbraak”, zo gij wilt, nationaal en internationaal noodzakelijk was.

De ene wereld, die dagelijks dringender nodig wordt, zal allen omvatten: vele geloofsgemeenschappen en vele naties. Wij worden vanuit ons cultuurbesef en vanuit ons internationaal denken gesteld voor dit feit. Maar dat betekent: de noodzaak van een *gemeenschappelijk* maatschappelijk denken over geloofsgrenzen en nationale grenzen heen.

Ik wil hier, vanaf de *politieke* plaats waar ik sta, als voorzitter van de Plancommissie, met volle kennis van de Nederlandse politieke verhoudingen, ja ter wille van die verhoudingen, vaststellen, uitdrukkelijk vaststellen dat in de Plancommissie katholieken en protestanten, daklozen en nimmer daklozen, vroegere sociaal-democraten en vroegere vrijzinnig-democraten, zich allen achter dit rapport hebben gesteld, allen, als leden van een strijdende partij op weg naar een wereld met nieuwe gemeenschapsvormen.

Opbouw van het Plan

Het eerste deel van de studie, waarover ik u heb te rapporteren, heet „de maatschappelijke orde in socialistisch perspectief”. Hierin worden behandeld: de maatschappelijke ontwikkeling en onze doelstellingen ten aanzien van de verhoudingen

Op het gebied van de eigendom, van de macht, van de productie, van arbeid en inkomen. U zult daarin ook aantreffen, wat in de resolutie van 1949 werd gevraagd: een oordeel over de socialisatie, over haar mogelijkheden en grenzen.

Dit eerste deel bevat een program op lange termijn; het is een nadere uitwerking van het beginselprogram van de partij op het sociaal-economische terrein. Het doorvoeren van de daar geschetste wijzigingen zal de maatschappij in haar grondslagen doen veranderen, een andere, socialistische, zal er door ontstaan.

Wij kunnen reeds tevoren zeggen, dat de critiek zich op dit deel met graagte zal werpen. Wij willen ook wel tevoren vaststellen, congres, dat één woord daarbij opgeld zal doen: het woord *utopie*, bedachte, onbereikbare constructie. Ik ben geneigd een dergelijk etiket rustig te aanvaarden. Omdat elke verderliggende doelstelling eerst als een utopie wordt gezien, terwijl wij toch zulk een verderliggende doelstelling niet kunnen ontberen. Zij geeft richting aan ons denken, zij roept de spanning op tussen wat is en wat zou moeten zijn, waaruit de wil tot actie ontstaat.

Wij tot actie. Wil tot dagelijkse, harde, constructieve arbeid. Want — en hier kom ik tot een andere samenhang tussen het eerste en tweede deel van het rapport — slechts dan ben ik bereid een doelstelling — hoe ver ook afgelegene — te aanvaarden, wanneer zij mij bereikbaar voorkomt, en wanneer ik een weg zie, een begaanbare weg, die er heen voert, al zal ik die weg zelf mee moeten aanleggen.

In December 1935 hield ik een inleiding voor de afdeling technische economie van het Kon. Inst. v. Ingenieurs over het Plan van de Arbeid. Het was de voorzitter van de vergadering, ir. J. v. d. Waerden, die de bijeenkomst sloot met de volgende woorden:

„Wanneer ir Vos in zijn verdere strijd voor het Plan van de Arbeid evenals hedenmiddag hier naast waardering ook tegenstand en felke critiek mocht onder vinden, dan zou spreker hem als troost het volgende embleem willen medegeven. „Wat gisteren Utopie was, is vandaag Program en morgen Werkelijkheid”.

In deze opstelling Utopie-Program-Werkelijkheid heb ik steeds gezien de verbinding van het politieke denken, dat de doelstellingen formuleert, van de politieke partijvorming, die de doelstelling omzet in een program, van de politieke machtsvorming, die het program doet verkeren in werkelijkheid. Zij horen bijeen: het denken en de dagelijkse constructieve arbeid. Gij vindt ze bijeen, wat het sociaal-economische betreft, in het eerste en tweede deel van dit rapport.

Laat ik ook de stelling mogen omkeren. Een doelstelling zonder program acht ik onaanvaardbaar. Maar evenzeer een hard werken in de dagelijkse tredmolen van de uitvoerende arbeid, zonder doelstelling, die verder reikt. Dan verwacht men zich in een onvruchtbaar opportuniste. Dan tracht men vandaag de problemen op te lossen van de betalingsbalans, morgen die van de woningbouw, en overmorgen die van de werkloosheid, zonder de samenhang er van bewust te zien in het licht van een diepgaande maatschappelijke hervorming. In één zin samenvattend zou ik het aldus willen stellen: een verder liggende doelstelling zonder program blijft bloedeloos, een program zonder verder reikende doelstelling is waardeloos. Doch hierover behoeven wij in een socialistische partij niet te twisten — zie ik het goed, dan

werden de congresvoorstellen, waarvan α : uitging, juist geboren uit het verlangen naar een gerichte actie, waarin program en doelstelling samen vallen.

Congres, het derde deel van het rapport heet „Mens en Cultuur”. De opdracht aan de Plancommissie, door het P.B. gegeven, omvatte méér dan het sociaal-economische terrein: wij hadden ook te onderzoeken de „gevolgen voor het maatschappelijke en culturele leven”.

Ik moet vaststellen, congres, als lid van het P.B., dat in feite de Plancommissie zich buiten haar opdracht heeft bewogen in het derde deel van het Plan. Zij heeft meer gedaan dan alleen de gevolgen van een gewijzigde sociaal-economische politiek onderzoeken. Waarom?

Misschien mag ik het aldus stellen. Ik spreekt uit, dat gij van mij het mooiste socialistische perspectief cadeau kunt krijgen, als gij mij geen program van actie daarbij levert. Gij kunt van mij elk program cadeau krijgen, dat niet een socialistisch perspectief als achtergrond heeft.

Maar gij kunt beide, doelstelling en program van mij cadeau krijgen, indien zij enkel en alleen sociaal-economisch zijn, en niet gedragen worden door een groot cultuurbesef. Wij wijzen de kapitalistische maatschappij af — ondanks de daarin aanwezige cultuur — omdat zij niet voldoet aan de eis van sociale gerechtigheid, of — anders geformuleerd — omdat haar cultuurbesef niet voldoende groot blijkt om die eis van sociale gerechtigheid mede te omvatten. Eu wij kunnen, met de middelen van een beter inkomensverdeling, een betere machtsverdeling, een betere verdeling van het vermogen, de eis tot sociale gerechtigheid — nationaal en internationaal — trachten te benaderen.

Een maatschappijvorm, die wel cultuur kent, maar geen sociale gerechtigheid wijzen wij af. Maar een maatschappijvorm, die sociale gerechtigheid zou kennen zonder cultuur, is evenmin aanvaardbaar. En ik ben vandaag niet genoeg historisch-materialist meer om te veronderstellen, dat sociale rechtvaardigheid *automatisch* het aanzijn moet schenken aan cultuur. . . . Daarom behoren zij bijeen — bewust bijeen in doelstelling en program van actie. Daarom is het derde deel van ons rapport direct en organisch verbonden met de overige delen, en vormen de beschouwingen over „mens en cultuur” niet een uit de rest weg te denken of afzonderlijk te overwegen stuk. De dwaasheid van een gedicht is van even grote betekenis als de gerechtigheid van een statistiek.

De samenhang met het vierde deel van het rapport — dat over de internationale verhoudingen handelt — is voor elkeen duidelijk. Socialistisch perspectief, program van actie, cultuuridealen, waar blijven zij, als wij er niet in slagen een internationale gemeenschap tot stand te brengen? De verdediging van de vrijheid, een menselijke internationale solidariteit met de millioenen verslaafden en hongerigen, een organisatorisch houdbare vorm van samengaan, zij staan en blijven op de agenda der komende jaren. Maar als wij er in slagen tot een houdbare vrede te komen, als punt vier van het program van Truman werkelijkheid wordt voor de onontwikkelde gebieden, als de nationale souvereiniteit terugwijkt voor de internationale — dan zal blijken, dat de nieuwe vorm een nieuwe inhoud behoeft: een doelstelling, een program van actie, een groot samenvattend cultuurbesef.

De socialistische beweging staat voor de taak haar aandeel te leveren aan deze inhoud — en zonder overdreven hoogmoedigheid meen ik te mogen zeggen, dat in de eerste drie delen van het Plan gedachten zijn geformuleerd, die ook voor zulk een internationale inhoud van betekenis zijn.

Ik heb getracht in enkele tientallen minuten iets te laten zien van de historische achtergrond en van de samenhang der delen van het Plan. Ik zal ook verder niet pogen in details te treden; wel wil ik nog enkele hoofd-denklijnen aangeven.

Enkele denklijnen

Een *eerste denklijn* is: de ontwikkeling, welke de maatschappij doormaakt, voert ons van het primitieve kapitalisme af naar een nieuwe maatschappijvorm, die socialistisch kán zijn, maar niet automatisch socialistisch behóéft te zijn. Dat bij een ontwikkeling in socialistische richting, welke *wij* wensen na te streven, een belangrijke functie toevalt aan de gemeenschapsorganen — waarbij telkens de staat als slechts één der vele wordt gezien — zal u niet verwonderen. En evenmin, dat de discussie over de socialisatie, de overgang van particulier bezit naar gemeenschapsbezit *niet* als afgesloten wordt beschouwd. Een socialisatie-program wordt ontwikkeld. Maar de denklijn eindigt daarbij *niet*. Integendeel. Uit de ontwikkeling der maatschappelijke machtsconcentraties wordt de lering getrokken, dat ook de concentratie van macht in overheidshanden haar gevaarlijke kanten heeft.

Verdeling van macht door decentralisatie, contróle van macht, democratisering van macht door een vlotte doorstroming, worden daarom uitvoerig als middelen van tegenweer behandeld. De taak der overheid wordt gesteld, zowel in het sociaal-economische als in het culturele en internationale leven — maar telkens wordt ook de grens van die taak aangewezen.

Bij de ontwikkeling van kapitalisme naar socialisme hebben wij niet enkel meer te maken met de problemen van de kapitalistische wereld, met de daarin aanwezige anti-sociale en zedelijk niet verantwoorde verhoudingen van bezit en macht en arbeid, maar ook reeds met de problemen, welke een socialistische samenleving zal kennen, en waarvan het evenwicht van macht, de gestalte der democratie, de grens der sociale zekerheid, ons tot nieuw politiek denken dwingen.

Een *tweede denklijn* is gelegen in de telkens weerkerende erkenning van de waarde van de enkeling, en van de noodzaak de gemeenschappelijke activiteit zo te richten, dat deze enkeling zich kan ontplooien in de kleinere en grotere groeps-eenheden, waartoe hij behoort. Dit besef doortrekt het deel van het Plan, dat handelt over de arbeidsverhoudingen, en over de organisatie van de onderneming. Wij stellen, dat een gunstig klimaat niet alleen voor de ondernemer aanwezig moet zijn, maar voor alle in het bedrijf werkenden, omdat de ontplooiing van de mens mede in de arbeidstijd moet worden gevonden. De waarde van de mens wordt ook — met nog meer nadruk bijna — gesteld in het deel dat handelt over de cultuur, en leidt daar tot de eis, dat er een grotere gelijkheid van kansen moet ontstaan. Dit geldt voor het bedrijfsleven én voor het onderwijs. Het is deze gelijkheid van kansen, die in onze maatschappij nog al te zeer ontbreekt.

Dezelfde erkenning van de waarde van de enkeling leidt ons ook in het sociaal-

economisch perspectief tot het afwijzen van een staatsalmacht, waaraan de enkeling horig is. En tot de positieve eis van vrijheid van consumptie en vrijheid van arbeid, als noodzakelijke elementen van een socialistisch houdbare economie.

Derde denklijn — Ik noemde al even enkeling én gemeenschap, want de ont-plooiing van de mens vindt voor een deel plaats in gemeenschap met anderen. Hij behoort tot vele kleinere en grotere groepsverbanden, zelf of niet zelf gekozen. De waarde van de enkeling wordt vergroot — kan worden vergroot — door het zijn in gemeenschap. Het besef van saamhorigheid is in het Plan telkens terug te vinden. Economische saamhorigheid wordt aangewezen, waar het gaat over de verhouding tussen arbeider en bedrijf. Culturele saamhorigheid in de verhouding tussen kunstenaar en samenleving, in de vele vormen van het vrije verenigingsleven. Sociale saamhorigheid is vooropgesteld in de hoofdstukken, waarin de sociale zorg en de sociale verzekering worden behandeld.

En de internationale saamhorigheid vormt de ondergrond van het gehele vierde deel, zowel wat de verhoudingen in Europa, als wat die t.o.v. de onontwikkelde gebieden betreft. Telkens leidt die saamhorigheid tot medeverantwoordelijkheid. Op grond van die medeverantwoordelijkheid is politieke activiteit, is gezamenlijk politiek optreden mogelijk. Uit welke levensopvatting of religieuze overtuiging deze medeverantwoordelijkheid wordt afgeleid, stelt het Plan niet ter discussie. Het moge hier genoeg zijn mede te delen, dat ook over vragen, welke grenzen aan dit gebied en naar het praktische gerichte, overeenstemming in de Commissie tussen partijgenoten van verschillende levensgrondslag verkregen werd.

Utopie-program-werkelijkheid

Congres, ik gaf reeds aan te verwachten, dat het etiket „Utopie” op het rapport zal worden gedrukt. Er is ook nog een ander etiket, waarvan ik verwacht, dat het gebruikt zal worden. Dat etiket heet: „verkiezingsreclame”. Laat u ook daarvoor niet afschrikken. Natuurlijk is het Plan van betekenis voor de verkiezingen van 1952. Ik herinner u aan de reeds geciteerde uitspraak: „Wat gisteren utopie was, is heden program en morgen werkelijkheid”. En dat „heden program” kan voor maatschappelijke doeleinden niet anders zijn dan *heden program van een politieke partij*. Want de verwerkelijking van maatschappelijke doelstellingen is juist de functie van de politieke partij! Om van utopie tot program te worden en van program tot werkelijkheid, hebben de maatschappelijke doelstellingen de politieke partijen nodig. Ik gaf trouwens reeds aan, dat door het Partijbestuur, rekening houdend met de discussie in en buiten de partij, voor het verkiezingscongres een aantal resoluties zal worden opgesteld op de basis van het Plan. Van betekenis voor de verkiezingen dus — accoord. Maar met de aanduiding: „verkiezingsreclame” wordt meestal nog iets anders bedoeld. En ik heb de indruk, dat degenen, die deze uitdrukking tot ons richten — en als een verwijt bedoelen — veel te goed weten, hoe zij zelf politiek bedrijven. We kennen nl. programs in het politieke leven, die worden opgesteld niet met het doel om ze doorgevoerd te krijgen, maar enkel met het doel om verkiezingswinst te behalen. Gij kunt ze bij Churchill uit voorraad leverbaar krijgen, en bij de V.V.D. hier ook. . . .

Wij kennen ook andere programs — bedoeld om wel doorgevoerd te worden. Ik noem u: achturedag, algemeen kiesrecht, bedrijfsorganisatie en medezeggenschap, de socialisatie van de mijnen in Engeland, de ouderdomswetgeving in Zweden. . . .

De democratisch-socialistische beweging in heel de wereld stelt geen program op om winst te halen bij de verkiezingen, zij stelt prijs op de verkiezingen om winst te halen voor haar program. Zo ligt het ook in ons land.

Congres. Wij leggen u het Plan voor, wij leggen het ook voor aan het gehele Nederlandse volk. Wij hechten daaraan een bijzondere politieke betekenis. Waarom? Omdat ik er van overtuigd ben, dat bij alle gebreken en tekortkomingen, die het werk kent, het toch één niet te miskennen waarde heeft, een constructieve toekomstvisie wordt er in aangegeven. En ik stel vast, dat er geen enkele andere politieke partij in Nederland is, die hiertoe tot nu toe reikt. Laat de critici van straks óók hun denkbeelden concretiseren. Niets zal ons liever zijn.

„Laat Romme maar komme” met een eigen constructief program, geflankeerd door Duynstee rechts en de K.A.B. links. Het Plan van de Arbeid ontleende een deel van zijn betekenis er aan, dat het de buiten onze rijen staanden, dat het de andere politieke partijen tot nadenken en tot stelling nemen dwong. Maar het was ook een stoot tot ontwikkeling van verder eigen denken en handelen.

Congres. Wij leven niet in een wereld, waarover wij hoera kunnen roepen. Vele ouderen vinden de weg door de wirwar van het gebeuren nog slechts moeilijk, vele jongeren vinden hem helemaal niet. Ook tot die jongeren richt ik mij. Wie hen volgt, en treft en spreekt, wordt telkens weer getroffen door die donkere onderstroom van verlangen naar een wijdere wereld. Zij willen geen grenzen meer kennen, naar aard en wezen reikt hun verlangen om de gehele aarde. Zij zien niet in, waarom zij niet de vlakten van Rusland, het silhouet van New York, de zeeën der tropen tot het doel van hun reis mogen maken. Hun wijdere wereld is ook een menselijk wijdere wereld. Vooroordelen van ras en van stand, duizenden jaren oud, vallen weg in de contacten, die zij over de aarde leggen, waar zij dit kunnen.

Hun te tonen, dat het verlangen naar wijdere menselijkheid, naar een groter eenheid der wereld een drijvende kracht is in het democratische socialisme — en, dat het mogelijk is de weg af te bakenen, die tot politieke verwerkelijking leidt — is mee een doel geweest van onze studie. En zeer eenvoudig zeg ik tot hen, dat zij daaruit de politieke consequentie zelf moeten afleiden.

Congres. Namens de Plancommissie bied ik u bij dezen het rapport aan; aan het Partijbestuur en aan het Congres. Doch niet zonder een bijzonder woord van dank aan alle medewerkers bij de samenstelling. Velen hebben rapporten opgesteld en materiaal geleverd. Van anderen hebben wij critiek verwerkt.

In de discussies in de vergaderingen der Plancommissie zijn tekst en inhoud nader gepreciseerd. Er is veel denkwerk verricht. Maar ik zou te kort schieten, wanneer ik niet ook dank bracht aan de harde werkers — overwerkers, van het Partijsecretariaat, en van de Arbeiderspers. Namens de Plancommissie bied ik het Plan aan, in het verlangen, dat het moge bijdragen tot de groei van groter begrip, tot de groei van rijker menselijkheid, tot de groei van een wijdere wereld. Democratisch, internationaal, vervuld van een socialistisch zijn.